

Rozwój społeczno-moralny dziecka: kluczowe etapy i teorie

Rozwój społeczno-moralny dziecka jest wynikiem gromadzenia przez nie doświadczeń, czyli uczenia się. Możliwości jego są jednak wyznaczone przez specyficzne właściwości rozwojowe dziecka w wieku przedszkolnym. Wiek ten charakteryzuje się silną dynamiką procesów emocjonalnych. Zwłaszcza w początkowym okresie przedszkolnym zaznacza się wyraźny brak równowagi uczuciowej, jej chwiejność, wywołana przewagą procesów pobudzania nad procesami hamowania. Reakcje uczuciowe dziecka są zazwyczaj gwałtowane, krótkotrwałe, a ich siła i czas są niewspółmierne do przyczyn, przez które zostały wywołane.

W okresie tym rozwija się w dalszym ciągu elementarna świadomość moralna dziecka. Nabiera ono orientacji w otaczającym go świecie społecznym i uświadamia sobie, że obowiązują w nim pewne normy postępowania. Świadomość ta dotyczy jednak tych form, które stosowane są wobec niego. Mają one charakter zakazów i nakazów odnoszących się do podstawowych zachowań. Z punktu widzenia interesów dziecka są one czynnikiem ograniczającym jego swobodę i dążenia do zaspokojenia istotnych dlań pragnień. Ponieważ nie potrafi ono jeszcze świadomie kontrolować własnych zachowań, przerw w konflikcie między osobistymi pragnieniami a wymaganiami rodziców, zwyciężają zwykle te pierwsze. Z tej racji omawiane tu stadium rozwoju moralnego dziecka określane bywa mianem egocentryzmu. Charakteryzuje się ono tendencją do uwzględniania wyłącznie własnego punktu widzenia w rozpatrywaniu różnych spraw, do stawiania własnego interesu na pierwszym miejscu, przed interesami innych osób.

Nie oznacza to, że dziecko będące na tym poziomie rozwoju nie było zdolne do zachowań moralnych. Jednak jedynym bodźcem

skłaniającym je do tego jest korzyść osobista. Z tego względu przejawia ono zachowania moralne wyłącznie pod kontrolą, w obawie przed karą, bądź też w nadziei na nagrodę. Wyłączone spod kontroli rodziców omija obowiązki moralne. Spotykamy się tutaj z tzw. moralnością heteronomiczną, która polega na tym, że dziecko traktuje normy moralne jako narzucane z zewnątrz, przestrzeganie zaś ich uważa za najlepszy środek dla realizacji własnych celów, bądź też za przykrą konieczność. W ten sposób dokonuje się stopniowe przejście dziecka na nowy etap rozwoju moralnego. Polega on początkowo na podporządkowaniu się woli rodziców, wychowawcy, a później wymaganiom i presji grupy. Już 3-letnie dziecko staje się wrażliwe emocjonalnie na rozbieżności między własnym postępowaniem, a zakazami i nakazami rodziców.

Rozwój społeczno-moralny dziecka to jeden z najważniejszych aspektów kształtowania się jego osobowości i postaw życiowych. Obejmuje on procesy, dzięki którym dzieci uczą się norm społecznych, zasad moralnych oraz rozwijają zdolność do empatii, rozumienia innych i podejmowania decyzji etycznych. Jest to dynamiczny proces, który przebiega przez całe dzieciństwo i adolescencję, kształtując fundamenty dla dorosłego życia w społeczeństwie. W badaniach nad rozwojem społeczno-moralnym dziecka szczególną rolę odgrywają teorie psychologiczne, które starają się opisać mechanizmy tego rozwoju oraz zidentyfikować kluczowe etapy, przez które dziecko przechodzi.

Jedną z najważniejszych teorii, które analizują rozwój moralny, jest teoria rozwoju moralnego Lawrence'a Kohlberga. Kohlberg rozszerzył i zmodyfikował wcześniejsze badania Jeana Piageta, który jako pierwszy wskazał, że rozwój moralny dzieci jest procesem przebiegającym przez różne etapy. Piaget skoncentrował się na tym, jak dzieci w różnych wiekach rozumieją zasady moralne, od literalnego traktowania reguł w dzieciństwie, aż po bardziej abstrakcyjne rozumienie moralności w wieku dorosłym. Kohlberg rozwinął te koncepcje,

wprowadzając sześć stadiów rozwoju moralnego, które podzielił na trzy główne poziomy: moralność przedkonwencjonalną, moralność konwencjonalną i moralność postkonwencjonalną.

Na pierwszym poziomie, moralności przedkonwencjonalnej, dzieci kierują się głównie egoistycznymi motywami. Ich decyzje moralne są podejmowane na podstawie chęci unikania kary lub zdobycia nagrody. Na tym etapie dziecko postrzega moralność w sposób bardzo prosty i konkretny. Na przykład, coś jest uważane za złe, jeśli prowadzi do kary, a dobre, jeśli przynosi korzyści. Kohlberg podzielił ten poziom na dwa stadia: pierwsze, gdzie dziecko kieruje się posłuszeństwem i unikanie kary, oraz drugie, gdzie moralność jest rozumiana jako sposób na osiągnięcie własnych celów.

Na poziomie moralności konwencjonalnej, który obejmuje stadia trzecie i czwarte, dziecko zaczyna rozumieć znaczenie reguł społecznych i dąży do ich przestrzegania, aby zyskać aprobatę innych lub wypełniać swoje obowiązki wobec społeczeństwa. Na tym etapie moralność jest zinternalizowana, co oznacza, że dziecko zaczyna traktować zasady społeczne jako część swojego systemu wartości. Na przykład, w stadium trzecim dzieci mogą postrzegać „bycie dobrym” jako kluczowe dla utrzymania harmonii w relacjach z innymi, a w stadium czwartym zaczynają rozumieć znaczenie prawa i porządku w społeczeństwie.

Ostatni poziom, moralność postkonwencjonalna, charakteryzuje się bardziej abstrakcyjnym myśleniem moralnym, które jest oparte na uniwersalnych zasadach etycznych, takich jak sprawiedliwość, równość i godność ludzka. Na tym poziomie, dzieci, które osiągną odpowiedni stopień dojrzałości, są zdolne do krytycznego myślenia o istniejących normach społecznych i mogą je kwestionować, jeśli uznają, że są one niesprawiedliwe. Kohlberg wskazywał, że nie wszystkie jednostki osiągają ten poziom rozwoju moralnego, który jest charakterystyczny dla bardziej dojrzałych i refleksyjnych osób.

Inną znaczącą teorią, która przyczynia się do zrozumienia rozwoju społeczno-moralnego dziecka, jest teoria społecznego uczenia się Alberta Bandury. Bandura podkreślał, że dzieci uczą się norm i wartości społecznych poprzez obserwację i naśladowanie zachowań innych, zwłaszcza tych osób, które uważają za autorytety, takie jak rodzice, nauczyciele czy rówieśnicy. Teoria społecznego uczenia się sugeruje, że rozwój moralny dziecka jest silnie związany z kontekstem społecznym, w którym się wychowuje, a także z nagrodami i karami, które dziecko otrzymuje za swoje zachowanie. Bandura wprowadził pojęcie „modelowania”, które odnosi się do procesu, w którym dzieci uczą się poprzez obserwację innych, co jest zgodne z normami społecznymi i jakiego rodzaju zachowania są nagradzane lub karane.

Teoria społecznego uczenia się, opracowana przez Alberta Bandurę, pochodzi z nurtu behawiorystycznego i stanowi próbę integracji różnych podejść teoretycznych w psychologii. Teoria ta opisuje mechanizmy odpowiedzialne za pojawianie się nowych zachowań, ich utrzymywanie, modyfikacje oraz zanikanie. Zgodnie z tą teorią, zachowanie człowieka jest wyjaśniane przez wzajemne oddziaływanie czynników indywidualnych i środowiskowych. Zakłada się, że jednostka przyswaja wzorce zachowań poprzez obserwację reakcji innych ludzi i skutków tych reakcji. Na początkowym etapie nie podejmuje ona jeszcze prób samodzielnego działania, lecz jedynie obserwuje zachowanie innych w danej sytuacji. Wzorce postępowania są nabywane w sposób całościowy, a nie etapowy. Bandura podkreśla, że uczenie się przez obserwację ma kluczowe znaczenie zarówno dla rozwoju, jak i przetrwania jednostki. Metoda prób i błędów może bowiem prowadzić do poważnych negatywnych skutków, zarówno na poziomie indywidualnym, jak i społecznym. Przykładem może być młody pilot rozpoczynający niebezpieczną podróż, na którego spoczywa odpowiedzialność za życie pasażerów. Jego nauka sterowania samolotem bez obserwacji bardziej doświadczonych pilotów mogłaby mieć tragiczne konsekwencje. Dlatego też uczenie się poprzez

analizę zachowań innych pilotów znacząco minimalizuje ryzyko popełnienia błędu.[1]

Kolejnym ważnym wkładem w badania nad rozwojem społeczno-moralnym dziecka jest teoria przywiązania Johna Bowlby'ego. Teoria ta koncentruje się na znaczeniu wczesnych relacji między dzieckiem a jego opiekunami w kształtowaniu zdolności do nawiązywania zdrowych i empatycznych relacji w przyszłości. Bowlby podkreślał, że silna, bezpieczna więź z opiekunem jest kluczowa dla rozwoju społeczno-moralnego, ponieważ daje dziecku poczucie bezpieczeństwa i stabilności, które jest niezbędne do rozwijania empatii i zdolności do współpracy z innymi. Dzieci, które doświadczyły stabilnego i ciepłego przywiązania, są bardziej skłonne do rozwoju zdrowych norm moralnych i umiejętności społecznych, takich jak zdolność do współczucia, odpowiedzialność i uczciwość.

W rozwoju społeczno-moralnym dziecka istotną rolę odgrywa również rodzina i systemy wartości przekazywane przez rodziców. Rodzina jest pierwszym środowiskiem, w którym dziecko uczy się norm społecznych i wartości moralnych. Rodzice, jako główni opiekunowie, odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu postaw moralnych dziecka poprzez swoje własne zachowania, przekazywanie wartości oraz wyznaczanie granic. Styl wychowania, jaki stosują rodzice, ma znaczący wpływ na rozwój moralny dziecka. Na przykład, rodzice stosujący autorytatywny styl wychowania, który łączy wysokie wymagania z ciepłem i wsparciem, sprzyjają rozwijaniu u dziecka odpowiedzialności, samodyscypliny i zdolności do podejmowania decyzji moralnych.

Szkoła również odgrywa kluczową rolę w rozwoju społeczno-moralnym dziecka. Jest to miejsce, gdzie dzieci uczą się współpracy, rozwiązywania konfliktów, szacunku dla innych oraz zasad społecznych. Nauczyciele, jako autorytety, mają istotny wpływ na kształtowanie postaw moralnych dzieci poprzez swoje zachowanie, sposób prowadzenia zajęć oraz modelowanie postaw, które są zgodne z normami społecznymi. Programy edukacyjne,

które kładą nacisk na rozwój społeczno-emocjonalny oraz edukację moralną, mogą przyczynić się do lepszego zrozumienia przez dzieci zasad etycznych oraz rozwijania umiejętności społecznych, które są niezbędne w dorosłym życiu.

Ważnym aspektem rozwoju społeczno-moralnego dziecka jest również jego zdolność do empatii i zrozumienia perspektywy innych osób. Rozwój tych umiejętności jest kluczowy dla kształtowania się moralności, ponieważ umożliwia dziecku zrozumienie, jakie konsekwencje jego działania mogą mieć dla innych oraz jakie są ich potrzeby i uczucia. Zdolność do empatii rozwija się stopniowo w miarę dojrzewania dziecka i jest związana z jego doświadczeniami społecznymi oraz z poziomem przywiązania do opiekunów. Badania pokazują, że dzieci, które są wychowywane w środowisku, w którym promowane są empatia i współczucie, są bardziej skłonne do rozwijania zdolności do rozumienia innych i podejmowania decyzji moralnych, które uwzględniają dobro innych osób.

Rozwój społeczno-moralny dziecka jest złożonym i wieloaspektowym procesem, który jest kształtowany przez różnorodne czynniki, w tym wczesne relacje z opiekunami, wpływ rodziny, szkoły oraz szerszego kontekstu społecznego. Kluczowe teorie, takie jak teoria rozwoju moralnego Kohlberga, teoria społecznego uczenia się Bandury oraz teoria przywiązania Bowlby'ego, dostarczają cennych ram teoretycznych do zrozumienia, jak dzieci uczą się norm społecznych, rozwijają zdolność do empatii oraz kształtują swoje postawy moralne. Wspieranie rozwoju społeczno-moralnego dziecka jest kluczowe dla jego przyszłego funkcjonowania w społeczeństwie oraz dla budowania zdrowych relacji interpersonalnych opartych na zaufaniu, szacunku i odpowiedzialności.

[1] A. Bandura, Teoria społecznego uczenia się, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 29

Jeśli potrzebujesz pomocy w pisaniu nowej pracy z pedagogiki, to polecamy serwis [pisanie prac z pedagogiki](#) - fachowa pomoc w pisaniu prac.